"Ressò mont-rogenc" n. 107 (3r trim. 2008)

PITARRA I "LAS CARBASSAS DE MONROIG"

MARTÍ ROM

Aprofitant que cercava materials antics de teatre vaig comprar, a la "Llibreria Millà" del carrer Sant Pau núm. 21 (prop del Liceu) de Barcelona, el llibret "Las carbassas de Monroig", un dels "Singlots poétichs ab ninots" de

"D. Serafí Pitarra". Aquesta obra es va estrenar, al Teatre Romea de Barcelona, el 12 d'octubre del 1865.

Pitarra era el pseudònim de Frederic Soler Hubert (1839-1895), autor teatral cabdal del teatre català de mitjans del segle XIX. Era el fill gran de Josep Soler Esquirol, de Barcelona, i Magdalena Hubert Oleó de Maó. Als tres anys quedà orfe de mare, en el naixement de la seva germana Teresa ,i als nou anys, de pare. Va anar a viure a casa de l'oncle matern, Carles Hubert, un rellotger amb botiga al carrer d'Escudellers núm. 80, a tocar casualment del carrer de la Carbassa (ara: d'en Carabassa). Va aprendre l'ofici de rellotger i quan tenia vint anys, en morir el seu oncle, va heretar el negoci.

M'ha arribat que Pitarra podia tenir ascendents al nostre poble. Deuria ser per part de pare. Sembla que podia estar relacionat amb cal "Joan Marc"; Joan Aleu Reynal comentava que Frederic Soler havia regalat al seu pare un rellotge. En qualsevol cas, va fer una obra de teatre ambientada a Mont-roig. En el tercer volum de la seva obra en vers, "Contes de l'avi", Pitarra escriu: "menestrals eren els meus avis i braser teníem a casa... L'escena passava en una sala pintada de groc amb dibuixos verds emmotllats, i cortines de rovell als balcons i l'alcova..."

Anem per feina: com era el teatre a mitjans del segle XIX? A Barcelona no hi havia gaires teatres. A la representació de l'obra principal s'hi afegia alguna peça a la manera d'un entreteniment sense transcendència. Tot en castellà, era la llengua de la cultura. Però, comencen a representar-se obres d'autors joves a cases de la burgesia barcelonina; són les conegudes com de "sala i alcova". Escriu Conrad Roure, en el seu llibre "Recuerdos de mi larga vida": "La alcoba era la parte destinada a escenario. Su boca eran los montantes que separaban las dos habitaciones... (en la sala) se colocaban sillas en hilera y se destinaba a los espectadores..."

"Serafí Pitarra" va començar a escriure algunes d'aquelles obres d'entreteniment per les representacions de "sala i alcova". Eren paròdies d'obres famoses de l'època o satíriques sobre la situació política del moment (les guerres d'Àfrica). Esperonat per la seva acceptació va estrenar el drama en castellà "Juan Fivaller" (11 d'abril de 1864) que passà sense pena ni glòria; però com a complement, hi havia una d'aquelles peces curtes: "L'esquella de la torratxa"(en català) i fou un gran èxit. La "Llibreria Española" la va publicar juntament amb altres cinc obres del mateix estil, sota el nom de "Singlots poètics", en el "català del que ara es parla". Era aquell català del carrer, que entenia tothom, allunyat radicalment de l'encarcarat que usaven els poetes dels "Jocs Florals". El català normatiu no arribarà fins al 1913, amb Pompeu Fabra. Conrad Roure, amic de Frederic Soler, escrivia en aquell llibre: "La fama de Pitarra despertó contra él la envidia y el odio de los poetas que llamábamos "floraleros", quienes atacaron a Soler... sin comprender que... era el único escritor de entonces que podía lograr que nuestro pueblo se interesara y aficionara a la literatura..."

En aquells primers temps, Pitarra aniria alternant les paròdies més esbojarrades amb obres d'estil costumista on s'hi descrivien els costums de la menestralia de Barcelona. El 1866 va estrenar "Les joies de la Roser", una obra costumista que no tenia res a veure amb els drames (en castellà) que es feien aleshores. La gent volia escoltar els actors dalt de l'escenari en la llengua pròpia. Després vindrien: "La dida" (1872) o la molt coneguda "El ferrer de tall" (1874), la del: "Esmola que esmola, / fes dagues, daguer, / fes dagues que passin / les malles d'acer." En el drama històric, com "Les heures del mas" (1869), hi havia una glossa de la família i dels valors pairals; en resum, dels valors de la Catalunya rural que estaven impregnats d'un carlisme sociològic. Seva també és la famosa poesia dedicada als herois del 1714: "Al fossar de les moreres, / no s'hi enterra cap traïdor; / fins perdent nostres banderes / serà l'urna de l'honor..." (1884).

El creador del teatre català amb aquells drames de costums que tant d'èxit tenien en-

tre les classes mitjanes i populars, amic del pintor Modest Urgell (mestre a Llotja de Joan Miró), va morir d'una afecció cardíaca el 4 de juliol de 1895 en el seu pis del carrer del Carme núm. 64. Tenia cinquanta-cinc anys. Va ser exposat al Teatre Romea i fou enterrat junt, al també amic, el músic de les classes populars Antoni Clavé, el dels Cors.

Anem a "Las carbassas de Monroig". Dèiem que era un dels (vint-i-tres) "Singlots poétichs", el tretzè. Estava dedicada a "D. Pau Bunyegas", que no era sinó el seu amic Conrad Roure. Les il·lustracions de la publicació (els "ninots") eren de Manuel Moliné (1833-1901), un important dibuixant de l'època. Aquells "singlots" suposaven un canvi radical respecte a les obres de teatre que es feien a Barcelona. La gent volia obres senzilles i espontànies, que després compraven i llegeixen en veu alta a les cases o als centres socials. Aquests llibrets tenien una funció social semblant als quaderns de "cuplets" que encara hem vist a les nostres àvies.

"Las carbassas de Monroig" va tenir un cert èxit, representant-se habitualment als escenaris catalans. La trobem a les informacions sobre els "100 anys del Teatre Bartrina (Reus 1905-2005)". A la temporada 1915-1916, s'hi va representar en un Cicle Històric de Teatre Còmic Català, on s'hi feren vuit obres. S'hi esmenta que "farem reviure... aquelles obres que van ser l'encís dels nostres pares, obres que, a Catalunya, tenen valor d'eternitat...".

A "Las carbassas de Monroig" hi trobem una comèdia costumista en un entorn rural. Té dos actes, amb dotze escenes curtes el primer, i catorze el segon. Els personatges que hi intervenen són: "Mundeta, Macari, Anton, Joseph, Manel, D. Enrique, Pachorra, un soldat, un capellà i un mosso". S'hi especifica que "Lo teatro representa 'l menjador d' una casa de pagés; eynas, sants de paper clavats per la paret, una taula per menjar, cadiras, un ventall dels clavats al sostre, per las moscas, un cercol de bota ab cordas de espart, penjat, ab pans de sis lliuras, tomaquets y cebas per tot ahont pugan adornar".

Cinc cèntims: La Mundeta és la filla de l'Anton, orfe de mare que s'ha criat a la ciutat amb els amos de la finca on el pare feia de masover. Anton: "¡Cuidado á despreciá 'l poble!... Com qu'ara has vist Barcelona, tot 't semblará poch noble..."). Al poble, on ara a tornat, hi deixà al Joseph i al Manel, dos companys de jocs infantils. De cap dels dos en vol saber res, del primer diu que es "tonto" i del segon que volia ser capellà. Tot perquè, com diu el pare veu "cadets rissats, ab sabre"... ¿Que 't creus que no m' afiguro que fas broma ab l' allotjat?... Com que á taula, 'l maquetrefa, tot es: Salero y mi vida... No sé lo que 't va tirá, pero qui tira pedretas, diuhen que tira amoretas...". I li retreu: "En aquí's beu ví ab porró, tú beus aygua y sempre ab vas...". El "malitar", que comenta el pare, es Don Enrique, que té per sergent a Pachorra.

En paral·lel a l'afer principal, la pretensió de nuviatge dels dos fadrins del poble i l'ensarronada amorosa del militar, l'obra avança en un to de comèdia gràcies a les dificultats que tenen al parlar en castellà: "¿Vegi si un escalfa-panxas, no es un calienta-barrigas?. També hi ha alguna reivindicació social, com quan el pare reclama a l'oficial que no cridi a files un jove del poble casat i amb dos fills. Don Enrique li contesta que ara ser casat no eximeix del servei ("La Reina manda... sálvele usté; en pagando seis mil reales..." Contesta el Joseph: "¡Vaya una lley mes igual! Lo rich sense cap perill, té 'ls dineros ben seguros, y així'l rich pert trescents duros, y 'l pobre ha de perdre un fill...". Eren els "soldats de quota" que, pagant, no els calia anar al servei militar, aleshores a la guerra d'Àfrica.

Tornant al fil de la història, el pare cita al Joseph i al Manel a hores diferents per anar a veure la Mundeta, tot i pensant que "Poch 's pensan 'ls pobrets, la carbassa que 'ls espera...". Tots dos li troben totes les gràcies a la Mundeta. Joseph: "Aixís es que ab los pehuets, trenas, llabís y andá, noble té mes gracia, que aquell poble, que 's troba avans del Putxet...". Manel: "Alta com 'ls ciris alts, que 's duhen per prometensas... estant prop de tanta Gracia, quasi crech que soch l' Ensanxa...". Són uns jocs de paraules amb noms dels barris de Barcelona: Eixample, Gràcia i Putxet.

Al acte segon es planteja el conflicte quan els militars se n'han d'anar del poble. Serà (el sergent) Pachorra qui exposarà la situació: "¿Y esta muchacha?... Capitan...usted tiene corazón, y así herir sin compasión, ni lo hace un sordao raso... cásese con Mundeta...". L'oficial, li contesta ufanós: "En mi amor no hay ceguedad... tantas veo, tantas quiero... como habrás podido ver, he cambiado de mujer, como cambio de camisa... ". I li dóna un carta per enviar-la a una novieta que té a Tortosa, on ara aniran.

En una trobada entre Don Enrique i Mundeta, aquesta li retreu que ahir al cafè del poble "M'han dit que... que t' habias alabat, que hasta 'm ferias l' honor...". Aquell li diu que és mentida. La Mundeta li explica que espera les visites del Joseph i del Manel: "Ara haig de dá dos carbassas, per donarte á n' á tú 'l cor...". El Joseph no sap com començar i es posa el dit al nas, la Mundeta li diu "¿Qué fas ara?", l'altre contesta: "'Lo nas que 'm pica", i remata la noia: "¿Si? Donchs senyal de musica". Aquesta és una de les frases de la comèdia que es van fer molt populars; encara la recordo en boca d'alguns vells de Mont-roig. La Mundeta donarà una carabassa rere l'altra. Mentre, hi trobem alguna nota curiosa que sembla retratar el paisatge del Mont-roig que coneixem. Com quan el Joseph diu: "Buscavam sempre fent bulla, etzabaras pels camins; jo arrancaba 'l baylarins, y tú 'ls venías á agulla...". A l'entrar el pare i preguntar-li pels dos nois, la Mundeta diu que han marxat "Contents y enganyats". Llavors el pare diu: "Ja 't dich jo que 's pot ben dí, que per carbassas Monroig. Las del hort ja fan molt goig; la Pepa 'n va dá á n' Martí, tu aquestas dos que 'ls atrassas, y jo ara á cal Arenas, n' hi comprat duas dotzenas: juntas vint y set carbassas...".

Finalment el sergent Pachorra li ensenyarà a la Mundeta aquella carta comprometedora de Don Enrique. Quan ho sap el pare, després de l'enfuriment dirà: "Vaja, es día de carbassas; ab aquesta vint y vuyt...". A l'acomiadar-se l'oficial, la Mundeta fa veure que no en saps res i que l'esperarà. I el pare es lamenta: "Tú trobas poch á n' als pobres; un rich troba que 'ts poch tú. Y ves si ho arregla ningú...". Quan el pare cita el Joseph i al Manel, ambdós (que saben les parleries de l'oficial al cafè) també

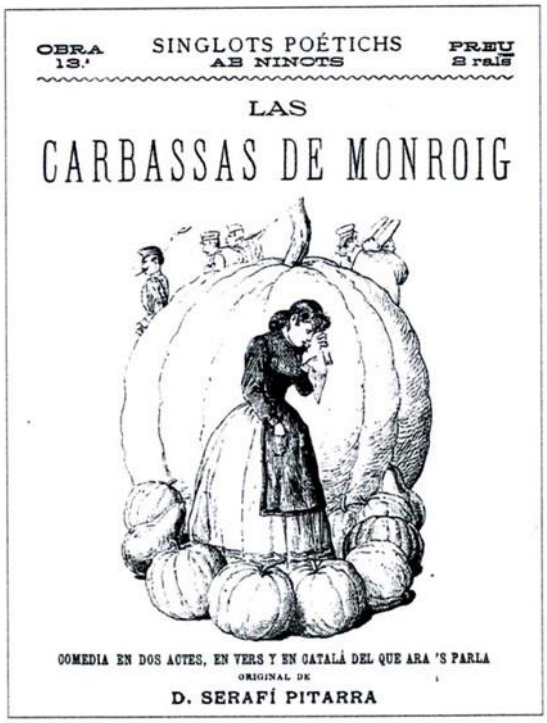

donaran carabassa a la Mundeta, el primer farà el servei militar en lloc d'aquell altre del poble i el segon es farà capellà a Barcelona. El pare: "Ves si dich que avuy n' es día; ab aquesta vint y nou..." I, a continuació: "Endevant, ja fan las trenta...".

L'obra acaba amb un mosso que porta unes grans carabasses: "Vínch de part de'n Pau Arenas, que aquí teniu las carbassas". Després entra un escolanet duent un sant: "De part del senyó rectó, que vesteixis aquets sants". I acaba el pare, (moralitzant) mirant al públic: "Recordeu bé la llissó".

Vuit anys després de l'estrena de "Las carbassas de Monroig" també ho feia l'obra "La Verge de la Roca" de Pere Antoni Torres Jordi (al Teatre Romea el 2 de desembre de 1873). Com sabem, Torres Jordi era descendent de Mont-roig (ho era la seva mare). A "Ressò mont-rogenc", núm. 37 (2n trimestre 1991), al text "L'any 1891 a Mont-roig", de Baptista Nogués, s'hi diu: "El dia 30 de juny, la companyia del Teatre Romea de Barcelona que dirigia Frederic Soler –Pitarra- va posar en escena al Teatre Fortuny, l'obra teatral "La Verge de la Roca", amb una execució molt acurada. Tots els actors foren molt aplaudits...". A Soler, a més, era amic de Torres Jordi i li deuria fer gràcia dirigir una obra sobre Mont-roig. També sabem que Torres Jordi, s'escrivia amb Frederic Soler en català des del seu càrrec de cap de la Secretaria Política del Consell de Ministres (1887-1889).

Aquella obra, "La Verge de la Roca", presenta un context semblant a la d'en Pitarra; només que la de Torres Jordi té un to més dramàtic. També hi ha uns militars que s'allotgen en una casa de Mont-roig (el 1833), a cal Miquel. L'acció principal té lloc en el passat, quan el 1811, en plena guerra del Francès, un oficial deshonorà, una nit, la germana del cap de la casa (Francisca). Explica el Miquel, que és regidor del poble: "Va cometre un crim enorme, era un lladre ab uniforme... L'oficial abans que'l sol, lo pogués avergonyir, de la casa va fugir, deixant allí desconsol...". L'atzar farà que uns vint anys després, aquest (Don Ramon) torni acompanyat per un sergent, el seu home de confiança (Tomàs). La filla de la casa, Maria, està enamorada d'aquest. Al final resultarà que el Tomàs és el fill de la Francisca i Don Ramon i... (bé això ja seria una altra història).

Esmento aquesta obra perquè en l'imaginari popular de Mont-roig, si més no, que ho explicaven els vells, hi ha una anècdota divertida sobre un personatge secundari, l'agutzil dit Carabassó. Quan a aquest li pregunten perquè li diuen així, contesta: "M'ha deixat aquesta herencia, lo meu pare i jo prenc paciencia, perque vé de pare a fill. Quant lo pare era minyó, ab l'amor no tingué trassa; van comensar ¡Carabassa!, i al seu fill ¡Carabassó! Tornem a tenir aquelles carabasses de l'amor que proliferaven a l'obra de Pitarra!